

DOCENTENHANDLEIDING BIJ SCHOOLEXAMENOPDRACHT MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN HAVO

STEMMEN OP JE ZESTIENDE

ROB VAN DEN BOORN & LIEKE MEIJS

Vraag 11 van het havo-eindexamen maatschappijwetenschappen 2022, eerste tijdvak vraagt leerlingen om te beredeneren dat de kans groter is dat jongeren van 16-17 jaar gaan stemmen, dan jongeren van 18 jaar en ouder. Wij vinden dat tekst 2 een mooie gelegenheid biedt om leerlingen tot kritisch denken aan te zetten, het uiteindelijke doel van maatschappijwetenschappen. Deze tekst gaat over een voorstel om de stemgerechtigde leeftijd van jongeren tot 16 jaar te verlagen. In Oostenrijk bleek een vergelijkbare maatregel de politieke kennis en interesse van jongeren te stimuleren, evenals hun politiek zelfvertrouwen. Wij vragen ons af of dit voor alle jongeren geldt; zij worden niet allemaal op dezelfde manier gesocialiseerd. Onze vraag hebben we omgezet in een opdracht, die docenten kunnen gebruiken in een schoolexamen of als oefenstof om leerlingen te leren kritisch na te denken.¹ Ook is er een tweede bron bij gezocht.

KENNIS EN BEGRIIP VAN (KERN)CONCEPTEN

Om onderstaande vragen te kunnen beantwoorden moeten leerlingen weten, en vooral begrijpen, wat de syllabus beschrijft over de kernconcepten (politieke) socialisatie, sociale ongelijkheid en over het vakbegrip stratificatie. Verder moeten leerlingen

begrijpen wat sociale cohesie en representativiteit inhoudt. Over deze kernconcepten en hun onderlinge samenhang gaat opgave 11. De vooronderstelling bij het voorstel luidt dat ouders hun kinderen beter kunnen begeleiden wanneer zij voor het eerst mogen stemmen als ze 16 zijn, dan als ze 18 zijn. Dat zal zeker opgaan voor een grote groep ouders, maar niet voor alle ouders. Dit leidt tot de volgende constatering:

- Er zijn verschillen in hoe leerlingen worden gesocialiseerd.
- Die verschillen hangen samen met het sociale milieu en de klasse waarin leerlingen opgroeien.
- Socialisatie is van invloed op de politieke participatiebereidheid.
- Inkomen en opleiding zijn van invloed op politieke participatiebereidheid.
- Onder niet-kiezers zijn mensen met weinig opleiding en een laag inkomen oververtegenwoordigd.
- Socialisatie kan ook een negatieve invloed hebben op de bereidheid om te gaan stemmen.

OPDRACHT

Bij deze opdracht kun je verschillende vragen stellen. Feitelijk komen ze op hetzelfde neer. Vraag 1 is een open vraag zonder sturing; vraag 2 en 3 zijn iets meer gestuurd. Docenten kunnen het beste zelf bepalen welke van deze vragen ze hun leerlingen

willen stellen. De antwoorden moeten worden onderbouwd met behulp van informatie uit de beide bronteksten en met de toepassing van het vakbegrip en de kernconcepten die relevant zijn in deze context.

Bij de beantwoording van de vragen mogen leerlingen gebruik maken van de definities van het vakbegrip stratificatie en van de kernconcepten sociale ongelijkheid, socialisatie, representativiteit en sociale ongelijkheid. In deze opdracht ligt de nadruk op kritisch nadenken en redeneren met deze begrippen en minder op het correct weergeven van delen van definities van kernconcepten.

Docenten die de vragen gebruiken als een oefenopdracht in plaats van als een vraag in een schoolexamen kunnen de leerlingen in duo's ook elkaars redeneringen laten beoordelen. Dat levert een extra oefenmoment op.

RELEVANTIE VAN DE OPDRACHT

In zijn interview met *de Volkskrant* (zie bron 2 in het leerlingmateriaal) wijst Kim Putters erop dat de overheid ertoe neigt te denken vanuit maatregelen, in plaats vanuit mensen. Het voorstel van de Raad voor het Openbaar Bestuur (zie bron 1 in het leerlingmateriaal) is daar een voorbeeld van. Bij maatschappijwetenschappen moeten leerlingen leren na te denken en een redenering op te zetten over de vooronderstellingen van waaruit de overheid maatregelen formuleert en over de consequenties daarvan. Daartoe moeten ze niet alleen een goed begrip van de relevante concepten bij een opdracht hebben, maar ook van de verbanden daartussen. De benodigde denkvaardigheden in deze opdracht met twee bronnen zijn analyseren, oordelen en redeneren.² De opdracht behelst ook het verdiepen van het inzicht van de leerlingen in de verbanden tussen concepten. Begrip van verbanden tussen concepten is ook een voorwaarde om de maatschappelijke actualiteit te begrijpen en doorgronden.

ANTWOORDMODEL

Voorbeeld van een goed antwoord op vraag 1

'Ik vind het een goed voorstel omdat de interesse in politiek van de jongeren op jongere leeftijd zal toenemen. Ouders dragen in het proces van socialisatie van hun kinderen ook de politieke cultuur van een democratie over waarin stemmen een belangrijk goed is.

Die socialisatie heeft ook invloed op de verwerving en ontwikkeling van politieke kennis en interesse, en op de groei van politiek zelfvertrouwen onder jongeren (zie bron 1). Maar niet alle ouders zullen hun kinderen stimuleren om te gaan stemmen want dat hangt af van hun eigen sociaal en cultureel kapitaal. Ouders met een lage opleiding gaan veel minder naar de stembus en zullen in het proces van socialisatie hun kinderen hier dus ook niet toe aansporen (zie bron 2). Voor deze groep zullen dus andere manieren moeten worden gevonden.'

Voorbeeld van een goed antwoord op vraag 1

'Ik vind het geen goed voorstel. Of jonge kinderen door hun ouders in het proces van socialisatie zullen worden gestimuleerd om te gaan stemmen, en daarmee ook de politieke cultuur van de democratie overgedragen krijgen, hangt af van de achtergrond van de ouders (bron 2). Als ouders een lage opleiding hebben gehad hebben ze veel minder sociaal en cultureel kapitaal. Als zij zelf daardoor minder interesse in politiek hebben dragen ze dat ook niet over aan hun kinderen. Wil je alle jongeren van 16 jaar bereiken om te gaan stemmen dan zul je andere aanvullende maatregelen vanuit de overheid moeten nemen.'

Voorbeeld van een goed antwoord op vraag 2

'Het effect van deze maatregel zou kunnen zijn dat de tweedeling in de groep van 16-jarigen wordt vergroot (bron 2). Een deel van de samenleving voelt zich wel, maar een ander deel voelt zich niet door de politiek vertegenwoordigd. Als mensen zich niet door de politiek vertegenwoordigd voelen, missen ze "het gevoel een groep te zijn, lid te zijn van een (politieke) gemeenschap en (de) verantwoordelijkheid voor elkaars welzijn" (sociale cohesie). Het voorstel zou dus ten koste kunnen gaan van de sociale cohesie.'

Voorbeeld van een goed antwoord op vraag 2

'Het effect van deze maatregel zou kunnen zijn dat de groep jongeren op jonge politici kunnen gaan stemmen en zich daardoor beter gerepresenteerd voelen. Zij zullen meer opkomen voor de belangen van de jongeren. Maar een ander effect ervan kan zijn dat de sociale ongelijkheid vergroot tussen jongeren met ouders die wel interesse hebben in politiek en ouders die dat niet hebben, omdat het verschil in politieke socialisatie (overdracht van de politieke cultuur van het stemmen) tot een ongelijke verdeling van politieke kennis en politiek bewustzijn (hooggewaardeerde zaken) zal leiden.'

Voorbeeld van een goed antwoord op vraag 3

'Het voorstel kan een slechte invloed op de sociale cohesie in de Nederlandse samenleving hebben. Vooral jongeren van hoger opgeleide en beter verdienende ouders (sociale ongelijkheid) zullen gaan stemmen. Mensen met weinig opleiding en een laag inkomen zullen nog slechter in het parlement worden gerepresenteerd, want de groep die gaat stemmen zal groeien ten opzichte van de groep die dat niet doet. Daardoor bestaat de kans dat de situatie slechter wordt. Als mensen zich niet door de politiek vertegenwoordigd voelen, missen ze "het gevoel een groep te zijn, lid te zijn van een (politieke) gemeenschap en (de) verantwoordelijkheid voor elkaars welzijn" (sociale cohesie). Het voorstel zou dus ten koste kunnen gaan van de sociale cohesie kunnen gaan.'

Voorbeeld van een goed antwoord op vraag 3

'Het voorstel hoeft geen slechte invloed op de sociale cohesie in de Nederlandse samenleving. Bij sociale cohesie gaat het erom of mensen "het gevoel hebben een groep te zijn, lid te zijn van een (politieke) gemeenschap en (de) verantwoordelijkheid voor elkaars welzijn" Om dit te bereiken moet worden voorkomen dat er een sociale ongelijkheid (een ongelijke verdeling van politieke kennis en politiek bewustzijn, te weten hooggewaardeerde zaken) ontstaat tussen 16-jarige jongeren met ouders die wel interesse hebben in politiek en ouders die dat niet hebben. Maar misschien hoeven ook niet alleen de ouders verantwoordelijk te zijn voor de politieke socialisatie waarin de politieke cultuur van de democratie wordt overgedragen. Als dat ook door andere socialisatoren wordt gedaan (burgerschapsvorming op scholen) hoeft de ongelijkheid niet te ontstaan en kan de groep van 16-jarigen zich als groep beter vertegenwoordigd voelen.' ♦

Noten

1. Heleen Toringa, 'Kritisch denken, waartoe? Keuzehulp voor docenten', in: *Dimensies*, nr. 4, februari 2022; online tijdschrift voor didactiek van de Mens- en Maatschappijvakken.
2. Volgens Joke van Velzen (*Beter leren denken*) is redeneren een aparte denkvaardigheid.